

Dünyayı Hıristiyanlaştırmanın Yeni Yolu: Ev Kiliseleri

House Churches: A New Way of Christianising the World

Doç.Dr. Mahmut AYDIN^a

^aOndokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Dinler Tarihi AD, SAMSUN

Yazışma Adresi/Correspondence:
Doç.Dr. Mahmut AYDIN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi AD, SAMSUN
mahmuta@omu.edu.tr

ÖZET Son yıllarda dünyanın her bölgesinde özellikle de topraklarında kilise binası inşa edilmesine ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunulmasına izin vermeyen Hıristiyan olmayan ülkelerde çok sayıda ev kilisesi açılmış ve halen de açılmaya devam etmektedir. Örneğin ülkemizde son yıllarda gittikçe artan misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde hemen her ilimizde apartman dairelerinde yüzlerce ev kilisesi açıldığı sık sık medyada konu edinilmektedir. Bu yazıda, son dönemlerde genelde dünya ölçeğinde özeldir ise ülkemizde hızlı bir artış gösteren ev kiliseleri ne olduğu, nerelerde ve hangi amaçla açıldıkları ve Hıristiyanlığın yayılmasında Hıristiyan misyonerliğine sağladığı avantajlar inceleme konusu yapılacaktır. Bu çerçevede makalede ilk olarak kilise ve ev kilisesinin tanımı ne olduğu açıklamakta; ikinci olarak dünya ölçeğindeki ev kiliseleriyle ilgili bazı istatistiksel bilgiler verilmekte; üçüncü olarak ev kiliselerinin kutsal kitapta yeri olup olmadığı tartışılmakta; dördüncü olarak ev kiliselerine niçin ihtiyaç duyulduğu ve bu kiliselerde ne tür uygulamaların yapıldığı gibi konular incelenmektedir. Son olarak ise değerlendirme bölümünde de ev kiliselerinin dünyayı Hıristiyanlaştırma projesi bağlamında misyoner kuruluşlarına sağladığı avantajları okuyucunun dikkatine sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Misyonerlik, hıristiyan misyonerliği, misyon yöntemleri, ev kiliseleri, ev kiliseleri ve misyonerlik, ev kiliseleri ve dünyanın hıristiyanlaştırması projesi

ABSTRACT As is well know those Christians who want to christianise the whole world have started to open house church all over the world especially those countries which do not allow missionary activities and planting churches in their lands. Today Christian mission agencies have planted a lot of house churches in non-Christian countries especially Muslim ones. For example according to the media and some police records as paralel to the intense missionary activities, the Christian mission agencies have stated to open a lot of house churches in flats in every city of our country. In this article we examine what is house church, where and why they have been opening and what are their main advantages for the Christianising the world. Within this context first of all we highlight the definition of the house churches by underlining their difference from traditional institutionalised churches. Secondly we give some istatistical information about house churches from all over the world. Thirdly we pursue scriptural bases of the house churches. Fourthly we examine why missionary agencies have needed to establish house churches and what kind of practices have been doing in these churches. In the end we try to display what kind of advantages house churches are presenting to Christian mission agencies within the context of their christianising project of the world.

Key Words: Mission, christian mission, mission methods, house churches, house churches and mission, house churches and the project of christianising the world

Journal of Islamic Research 2007;20(3):348-364

Dünya nüfusu göz önüne alındığında 20. yüzyılın başlarında % 35'lerde olan Hıristiyan nüfusun günümüz dünyasında giderek azaldığı ve % 30'lara kadar gerilediği görülmektedir. Hıristiyan nüfusunun dünya ölçeğindeki

bu düşüşüne karşın, 20. yüzyılın başlarında %12 olan Müslüman nüfus oranı günümüzde %20'ye yükselmiştir.¹ Hıristiyanlığın özellikle İslam karşısındaki bu düşüşü karşısında sürekli yeni arayışlar içinde olan ve yeni stratejiler geliştiren Hıristiyan misyoner kuruluşları ve bunların temsilcileri, Hıristiyan Kilisenin ve buna bağlı olarak misyonerliğin bir yenilenmeye ihtiyaç duyduğu konusunda hem fikirdir. Ancak pek çok uzman, bu yenilenmenin geleneksel kilise yapısıyla yani kurumsal kiliselerle değil de gayriresmi oluşumlar olan Ev Kiliseleri vasıtasıyla olması gerektiğini ileri sürerken, bazıları da geleneksel yapının aynen korunarak yapılmasını ileri sürmektedir. Günümüz dünyasında özellikle Batı'da bireysel dindarlığı tercih ettikleri için, artık kiliseye gitmeyen ve kilise üyeliklerini iptal ettirenlerin her geçen gün hızlı bir şekilde artması ev kilise modelinin Hıristiyanlık için daha iyi çözüm olduğu tezini desteklemektedir. Bu bağlamda son yıllarda dünyanın her bölgesinde özellikle de topraklarında kilise binası inşa edilmesine ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunulmasına izin vermeyen Hıristiyan olmayan ülkelerde çok sayıda Ev Kilisesi açılmış ve halen de açılmaya devam etmektedir. Örneğin ülkemizde, son yıllarda gittikçe artan misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde hemen her ilimizde apartman dairelerinde yüzlerce Ev Kilisesi açıldığı medyada sık sık konu edinilmektedir. Bu yazıda, son dönemlerde genelde dünya ölçeğinde özelde ise ülkemizde hızlı bir artış gösteren Ev Kiliseleri masaya yatırılarak bunların ne olduğu, nerelerde ve hangi amaçla açıldıkları ve Hıristiyanlığın yayılmasında Hıristiyan misyonerliğine sağladığı avantajlar inceleme konusu yapılacaktır. Bu çerçevede makalede sırasıyla kilise ve Ev Kilisesi'nin ne olduğu, dünya ölçeğindeki Ev Kiliseleriyle ilgili bazı istatistikler, Ev Kiliselerinin kutsal kitapta yeri olup olmadığı, bu kiliselere niçin ihtiyaç duyulduğu ve Ev Kiliselerinde ne tür uygulamaların yapıldığı gibi konular incelendikten sonra, değerlendirme bölümünde de bunların tüm dünyayı Hıristiyanlaştırma projesi bağlamında misyoner kuruluşlarına sağladığı avantajları okuyucunun dikkatine sunulacaktır.

EV KİLİSESİ NEDİR?

Grekçe *ekklesia* kelimesi, iki sözcükten oluşmaktadır: *ek*, "dışında" ya da "dışından"; *kalleo* ise "çağırıyorum" anlamına gelmektedir. Buna göre, kilisenin anlamı "dıştan çağırıyorum, yüksek sesle ilan ediyorum" demektir. Hıristiyan teologları, İsa'nın havarilerinden Petrus'a "Kili-

semi senin üzerine inşa edeceğim" dediğinde, "dünyanın her tarafından halkımı çağıracağım ve onlar benim adıma sende toplanacaklar" demek istediğini ileri sürmektedir.² Görüldüğü üzere "kilise" sözcüğü iki gurup insanı içinde barındırmaktadır. Davet edenler/çağrılanlar ve bu davete icabet ederek kiliseye iştirak edenler. Bu durum Kiliseye yeni katılımcıların olması için mevcut iştirakçilerin davetçi yani Hıristiyanlıktaki ifadesiyle misyoner olmasını gerektirmektedir.

Yeni-Ahit'te hem mahalli hem de genel Hıristiyan topluluğu için kullanılan *ekklesia* tabiri 114 defa geçmektedir. "Toplantı" anlamına gelen bu terim Hıristiyan terminolojisinde "kilise" olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede Yeni-Ahit'e baktığımızda kilise teriminin, (1) herhangi bir kimsenin evinde biraraya gelen inananlar topluluğu,³ (2) bölgesel topluluklar⁴ ve (3) tüm Hıristiyan toplumu⁵ için kullanıldığını görürüz. Kilisenin, "Hıristiyanların Mesih'te bir arada yaşadığı yerel cemaat" olarak tasvir edildiği⁶ Pavlus'un mektuplarında ise "kilise" kelimesi yaklaşık olarak altmış kez kullanılmaktadır. Pavlus, "kilise" kavramını İsa-Mesih'e inananların bütünlüğünü tasvir etmek üzere hem tekil, hem de çoğul olarak kullanmaktadır. Nitekim onun yazılarına baktığımızda Kenheredeki Kilise'den,⁷ Laodikya Kilisesi'nden,⁸ Selanik Kilisesi'nden,⁹ Gentilelerin Kilisesi'nden,¹⁰ Galatya Kiliseleri'nden¹¹ ve Makedonya Kiliseleri'nden¹² bahsettiğini görürüz. Pavlus, çoğul olarak kiliselerden söz ettiğinde genellikle bir coğrafik bölgedeki farklı cemaatlere atıfta bulunmaktadır.

Ev Kilisesi (*house church*) tabiri ise amaca uygun bir bina yapmak yani resmi bir kilise kurmak yerine, düzenli ya da rasgele bir şekilde bir evde toplanan Hıristiyan gurup için kullanılan gayriresmi bir kavramdır. Aynı anlamda kullanılan diğer bir terim ise "*home church*" ifadesidir. Ev Kilisesi, Hıristiyan yaşamını gayriresmi mekânlarda diğer bir ifadeyle sıradan evlerde toplumsal olarak sürdürmenin bir şeklidir. Hıristiyanlar bu evlerde yaşamlarını potansiyel Hıristiyan adayı diğer din mensubu komşularıyla paylaşırlar. Geleneksel kilise binaları bulunmadığı için evlerde toplanan başka guruplar da vardır. Ancak bunlar Ev Kiliseleri olarak nitelendirilmez. Çünkü Ev Kiliseleri savunucuları gayriresmi toplanmayı tercih ettiklerinden ya da ilk yüzyıl Filistin bölgesinde İsa'nın yapmış olduğu uygulamayı yaşatmak istedikleri için evlerde toplanırlar. Ev Kiliselerinde inananlar, arkadaşları, dostları ve tanıdıklarıyla

biraraya gelir; birlikte dua ve ibadet eder ve yemek yiyerek İsa'ya olan bağlılıklarını pekiştirirler. Nasıl ki İsa, ilk yüzyıl Filistin bölgesinde belirli bir mekânı toplama ve ibadet etme yeri olarak belirlemediyse, her gün ayrı bir yerde gayriresmi bir ortamda taraftarlarıyla biraraya gelip gayriresmi aktivitelerde bulunmuşsa, Ev Kilisesi katılımcıları da aynı şekilde resmi olmayan mekânlarda resmi ve sistematik olmayan programlar dâhilinde biraraya gelip İsa'ya olan bağlılıklarını kuvvetlendirmeye ve bu şekilde onun öğretisini daha geniş kitlelere yaymaya çalışırlar.

Ev kilise toplantıları serbest, gayriresmi ve bazen de yemekli toplantılardır. Adından anlaşıldığı üzere genelde evlerde toplanılmakla birlikte toplantı yerinin ev olması şart değildir. Restorant, park, bir ağacın altı ya da bir iş yerinde de toplanılabilir. Ev kilise üyeleri tamamen özel ve bireysel bir hayat tarzından ziyade, İsa ve havarilerinin yaptığı gibi toplumsal yani komünal bir yaşam biçimini benimserler. Genellikle haftada bir veya iki kez biraraya gelmeye ve bu şekilde gurup üyeleri arasında samimiyeti ve bağlılığı artırmaya çalışırlar. Bu genel bir uygulama olmakla birlikte gurup üyelerinin ne kadar sıklıkla toplanacağı konusunda kesin bir talimat yoktur. Nitekim Hıristiyan kutsal kitaplarında İsa bağlılarının ne zaman, nerede ve ne kadar sıklıkla toplanacağını belirten kesin bir ifade yoktur. Nerede, ne zaman ve ne sıklıkla toplanılacağı kararı her bir kilisenin üyeleri tarafından belirlenir.¹³

Ev Kiliseleri küçük guruplardan oluştuğu için mensupları arasında oldukça samimi bir ortam tesis edilir. Normal bir Ev Kilisesi, evin büyüklüğüne bağlı olarak 6 ile 30 kişi arasında değişen sayıda katılımcıdan oluşur. Bu küçük gurupta herkes birbirinin ismini ve özelliklerini çok iyi bildiği ya da çok kısa sürede öğrendiği için aralarından çok sıcak ve samimi dostluklar oluşur. Ayrıca Ev Kiliseleri küçük olduklarından hem mekânın, hem de katılımcıların ihtiyaçlarını karşılama noktasında resmi kiliselere göre çok daha avantajlı bir konumdadırlar.¹⁴ Bugün dünyanın her tarafında özellikle de Hıristiyanlığın azınlıkta olduğu ve misyonerlik faaliyetlerinin kısıtlandığı 10/40 paralellerinde yer alan ülkelerde -bunların başında Hindistan, Çin, Güneydoğu Asya ülkeleri, Afrika ve orta-doğu ülkeleri ve son yıllarda da Malezya, Endonezya ve Türkiye gibi Müslüman ülkeler gelmektedir- çok sayıda Ev Kilisesi bulunmaktadır.¹⁵

EV KİLİSELERİYLE İLGİLİ BAZI İSTATİSTİKİ VERİLER

Ev Kiliseleri etkin, tabii, insan odaklı, verimli, bağımsız, maliyetsiz, derhal kurulabilen, tüm katılımcılara eşit fırsatlar sunan ve misyonerlik faaliyetlerine karşı tepkili olan yerlerde kapalı kapılar artında faaliyet gösteren bir yapı arz ettiklerinden günümüz dünyasında gittikçe yaygınlık kazanan bir kilise modeli haline gelmiştir. Ev Kiliselerinin günümüz dünyasında ne kadar etkin olduğunu göstermek için aşağıda bazı ülkelerdeki Ev Kiliseleriyle ilgili istatistikî bilgileri okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz.

Çin: Katolik ve Protestan misyonerler çok uzun zamandır Çin'de misyon faaliyetinde bulunmaktadır. Ülkede 1949'daki komünist devrimden sonra tüm yabancı diplomat ve misyonerler sınır dışı edilince, Hıristiyan misyon kuruluşları Çin'in de artık kaybedildiğine inanmaya başlamıştı. 1966 yılında Çin Kızıl Ordusu ülkede aktif olan birkaç kiliseyi de kapatınca bu kanı daha da güçlenmişti. Ancak bu gelişmeler Hıristiyanları yeraltına çekerek onların yöntem değiştirmesine ve kurumsal kiliseler yerine Ev Kiliseleri açmalarına sebebiyet vermiştir. Bu yeni strateji bağlamında Hıristiyan misyoner kuruluşları mensuplarını (a) mobil evanjelikler ve Ev Kilisesi kurucusu olmaya (b) takım olarak çalışmaya (c) kurumsal/resmi kilise tesis etmemeye (d) mobil ibadet yerleri edinmeye ve (e) yerel liderlerin gönüllülerden seçilmesine ve gezginci misyonerlerin de maddi olarak desteklenmesine teşvik etmişlerdir.¹⁶ Bu misyon değişikliği sayesinde günümüzde Çin'de yaklaşık 80 ile 130 milyon arasında Hıristiyan'ın olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, Ev Kiliselerinin en olumsuz şartlarda bile günümüzde Hıristiyanlığının yayılışı için nasıl ideal bir vasıta olduğunu gösteren önemli bir örnektir.

Hindistan: Günümüzde Hindistan'da yaklaşık 30 milyon kişi dinsel kimliği gizlemeden Hıristiyan olduğunu ifade etmektedir. Hıristiyanlara yönelik muhalefetten dolayı kiliselere fiili olarak katılmaktan çekinen 70 milyon çivarında da gizli Hıristiyan'ın olduğu iddia edilmektedir. Bunların büyük çoğunluğu kimlikleri gizli kaldığından yani toplumda Hıristiyan oldukları belli olmadığından ve mahalli özelliklerini daha iyi muhafaza ettiklerinden Ev Kiliselerine iştirak etmektedir. Dr. Victor Choudhrie ve eşi Bindu'nun 1995 yılında başlattığı Ev Kilisesi temelli misyonerlik faaliyetleri neticesinde 3-

5 yıl içinde Hindistan'da yaklaşık 70,000 üyesi olan 3,500 Ev Kilisesi kurulduğu ileri sürülmektedir. Bu kişiler 2007'nin sonuna kadar Madhya Pradesh bölgesindeki 17000 köyün her birinde bir Ev Kilisesi açmayı hedeflemektedir.¹⁷ Utar Pradesh bölgesinde de 2001 yılında 1250 Ev Kilisesi açılmış ve buralarda yaklaşık 6000 kişi Hıristiyan yapılarak eğitilmiştir.¹⁸ Kurulan bu Ev Kiliselerinde görev yapan misyonerler günümüzde kapı kapı dolaşarak insanlara onlar için dua etmek istediklerini ifade etmekte ve bu şekilde onları tesis ettikleri Ev Kiliselerine çekmek suretiyle Hıristiyanlaştırmaya çalışmaktadırlar.

Etiyopya: Ülkede 1974'te Etiyopya'da Marksist bir rejimin kurulunca, Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri yavaş yavaş kısıtlanmaya başlanmış, 1982 yılından itibaren de Meserete Kristos Kilisesi yasa dışı ilan edilerek binalarına el konulmuş ve önemli liderleri tutuklanmıştı. Bu takibattan kurtulan misyonerler ne yapacaklarını görüşmek üzere gizlice toplanarak, Hıristiyanların dua etmek, ilahiler söylemek ve Kutsal Kitap çalışmaları yapmak üzere 5 ya da 7 kişilik küçük gruplar halinde evlerde toplanmalarına karar vermişlerdir. Başlangıçta, evlerini dini aktiviteler için değil, sadece aile ve sosyal aktiviteler için kullanan üyeler, bu fikirden pek fazla memnun olmamıştı. Ancak zamanla küçük gruplar halinde evlerde biraraya gelme görüşü tuttu ve bu şekilde Etiyopya'da Ev Kilisesi hareketi ortaya çıkmış oldu.

Etiyopya'da açıktan vaaz etmenin yasa dışı olmasından dolayı, Hıristiyan misyonerleri özellikle cenaze törenlerini ve düşünleri fırsat olarak kullanarak Etiyopyalılara İsa'yı dolayısıyla da Hıristiyanlığı sunmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Hıristiyan misyonerleri Ev Kilisesi toplantılarını daha canlı hale getirmek için dini müzik yapan müzisyenler kiralayarak bunları ev ev dolaştırmaktadır. Ülke 1991'de Hıristiyan misyonerlerin faaliyetlerini yasaklayan hükümet devrilince illegal bir şekilde faaliyet yürüten Ev Kiliseleri bir bir ortaya çıkmış ve 1982'den 1991'e kadar süren bu yasaklı dönemde illegal olarak misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Ev Kiliseleri sayesinde Hıristiyanların sayısının 5000'den 50000'e çıktığı görülmüştür.¹⁹

Britanya: Ülkede 1970'lerde Yeni-Ahit prensiplerini kilise hayatında uygulamaya yönelik bir teşebbüs başladı. Bu hareket mensupları, inanan kişinin manevi yeteneklerinin kurumsal kiliselerde etkili bir şekilde kullanılmadığını keşfedince, bu tarz bir kilise yapılan-

masından ilk dönem Hıristiyanlığında geçerli olan Ev Kilisesi modeline yönelmeye başlamıştır. Bu çerçevede inanların biraraya gelmesi için resmi kilise binalarının değil de hususi evlerin kullanılmaya başlanması teolojik nedenlerden ziyade mevcut fiili şartların bir neticesiydi. 1990'lı yıllarda Ev Kiliselerini de içine alan bu yeni kilise yapılanmasında % 38'lik bir büyüme sağlanmıştır. Bu, 1990'lı yıllarda Britanya'daki evanjelik Protestan gruplar içinde en büyük sayısal artışı. Günümüzde Britanya'daki evanjeliklerin yaklaşık 1/3'ü bu yeni kilise yapılanması yani Ev Kilisesi taraftarlarınınca oluşturulmaktadır.²⁰

Brezilya: Yaygın olarak *Basic Christian Communities* (Temel Hıristiyan Toplulukları) ve *Basic Ecclesial Communities* (Temel Kilise Toplulukları) olarak adlandırılan Ev Kiliselerinin Roma Katolik varyantı son 40 yıldır Latin Amerika ülkelerinden Brezilya'da adeta patlama yapmıştır. 1945'de faşizmin yıkılmasının ardından yaşanan siyasi açıklık sayesinde popüler dini hareketler Brezilya'da canlanmaya başlamıştır. 1960'lardaki askeri darbe bu canlanmayı sekteye uğratsa da 1962-1965 yılları arasında toplanan ikinci Vatikan Konsili'nin aldığı açıklık ve çağa ayak uydurma kararları gereği Ev Kilisesi modeli savunucuları küçük gruplar halinde toplanarak inananların karşılaştığı yoksulluk, işsizlik gibi tüm toplumu derinden etkileyen sorunlara pratik çözümler bulmaya koyulmuşlardır. Bu çerçevede din adamı veya din adamı olmayan eğitimli biri tarafından yönetilen yaklaşık 40 kişiden oluşan gruplar oluşturulmuştur. Bu gruplar ibadet etmek, kutsal kitap okumak, yoksulluk, işsizlik, toplumda kadınların durumu gibi bazı sosyal sorunları çözecek önemleri almak için düzenli olarak biraraya gelmektedir. 1960'ların ikinci yarısından sonra hız kazanan bu hareket, 1974'de 40000 ve 1985'de de yaklaşık 100000 gruba ulaşmıştır.²¹

Küba: Ülkede 1992 yılında patlak veren petrol krizi yüzünden trafik durma noktasına gelince halk düzenli bir şekilde Pazar ayinine gidemeye başladı. Bunun üzerine Protestan Kilise yetkilileri cemaatin karşılaştığı bu sorunu hükümet yetkililerine ileterek onlardan dindarların kolaylıkla ulaşabileceği yerel Ev Kiliseleri tesis edilmesini talep etmiştir. Hükümet, resmi kilise binalarına en az beş kilometre uzaklıkta olması şartıyla Ev Kiliselerinin açılmasına izin verince Küba'nın her tarafında Ev

Kilisesi açılmaya başlamıştır. 2000 yılına gelindiğinde tüm Küba'daki Ev Kiliselerinin sayısı yaklaşık 10.000, 2005 yılı itibarıyla 15.000'e ulaşmıştır. 30 ile 200 arasında değişen üyeden oluşan bu Ev Kiliselerinin büyük çoğunluğunu Küba'da dinsel canlanmayı ateşlemek için gurup gurup dolaşan gezginci vaizler ve din bilginleri kontrol ve idare etmektedir.

Kuzey Amerika: Kuzey Amerika'da, adına "kilise" dedikleri evlerde toplanan Hıristiyanların sayısı yavaş fakat gittikçe popülerlik kazanarak artmaktadır. Kanada'da 200, ABD'de ise yaklaşık 1500 Ev Kilisesi olduğu tahmin edilmektedir.²² Bu Ev Kiliselerinin çoğu teolojik nedenlerden veya geleneksel kilise yapılanmasına duyulan reaksiyondan dolayı resmi olarak kayıtlı olmadığı gibi, kendilerini herhangi bir mezhep veya gurupla da ilişkilendirmemektedir.

Kanada Evanjelic Dostluk grubunun bir kolu olan Kanada Ev Kilisesi Networku Ev Kiliseleriyle ilgili bültenler yayımlamak, bölgesel ve ulusal danışma toplantıları düzenlemek ve önde gelen Ev Kilisesi liderlerinin katılımıyla konferanslar düzenlemek suretiyle ev kilise modelini tüm ülkede yaygın hale getirmeye çalışmaktadır. Yürütülen bu yoğun çalışmalar sayesinde bazı guruplar ve misyon kuruluşları da Ev Kilisesi modelini benimseme noktasına gelmiştir. Örneğin Kanada Serbest Metodist Kilisesi, British Columbia ve Ontario eyaletlerinde Ev Kilisesi dikme kampanyaları düzenleme aşamasına gelmiş, Kanada Dörtköşe (Foursquare) İncil Kilisesi de kendine bağlı Ev Kiliselerini kontrol etmek üzere bir yetkili tayin etmiştir.²³

Amerika'da da Ev Kiliseleriyle ilgili bir dizi bilgi ağı ve acente kurulmuş ve daha sonra da her bir eyalette Ev Kilisesi modelini geliştirme sorumluluğunu üzerine alan anahtar konumda kişiler tespit edilmiştir. Bu gelişmelere ilaveten bazı önde gelen Ev Kilisesi savunucuları da Ev Kilisesi modelini toplumda yaygınlaştırmak için bireysel çalışmalar başlatmışlardır. Örneğin bunlardan Robert Fits ev kutsal kitap kolejleri, dua evleri ve şifa evleri kurmuş, Tony ve Felicity Dale de kitleler tarafından okunan Evden Eve (House to House) adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. En büyük Protestan guruplardan biri olan Güneyli Baptist Topluluğu da aktif bir şekilde ev ve hücre kiliseleri dikmemeye başlamış ve bu tarz kilise yapılanmasını Asya ve Latin Amerika'da yürüttükleri faaliyetlerle teşvik etmektedir.²⁴

YENİ AHİT'TE EV KİLİSESİ

İsa sonrası dönemde yani yaklaşık MS.30'lu yılların ortalarında gün yüzüne çıkışından Roma İmparatoru Konstantin'in 313 Milan fermanıyla Hıristiyanlığın imparatorluk bünyesinde serbest bırakılmasından sonra hızla kurumsallaşmasına kadar geçen ilk üç yüz yılda Hıristiyanlar haftalık toplantılarını kurulu kiliselerde değil, günümüzde Ev Kilisesi olarak adlandırılan mekânlarda yapıyorlardı. İsa sonrası dönemde havarilerinin yürüttüğü faaliyetler hakkında genişçe bilgi veren Elçilerin İşlerinde günlük olarak ev ve mabette toplanan bir cemaat portresi çizilmektedir.²⁵ Ancak bu toplantı yerleri Ev Kiliseleri olarak değil, sadece kilise olarak adlandırılıyordu. Çünkü o dönemde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi günümüzdeki anlamıyla tesis edilmiş resmi bir kilise yapısı yoktu. Kilise, Yeni-Ahit tarafından sık sık bir aile olarak ifade edilir. Nitekim bu yerlerde biraraya gelen erkek Hıristiyanlar "erkek kardeşler,"²⁶ kadın Hıristiyanlar da "kız kardeşler" olarak nitelendirilmekteydi.²⁷ İlk dönemde Hıristiyanların toplanmak için ev dışında başka bir yer kullandıklarına dair herhangi bir delil yoktur. Bu evlerin mimarisi sonraki yüzyıllardaki evlerden çok daha gösterişsizdi. Yeni-Ahit uzmanı Robert Banks, bu gösterişsiz evlerin misafir odasının yaklaşık otuz kişiyi rahat bir şekilde alabilecek büyüklükte olduğunu ifade etmektedir.²⁸

Yeni-Ahit'te Ev Kiliseleri temelde şu fonksiyonları icra eden mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (i) İsa'ya ibadete edilen mekân,²⁹ (ii) İyileştirme/şifa dağıtma toplantıları için kullanılan mekanlar,³⁰ (iii) İlk komünyon ayininin yapıldığı mekan,³¹ (İV) İsa'nın kalabalıklara vaaz ettiği mekan,³² (V) Maddi ve manevi nimetlerin paylaşıldığı mekan,³³ (vi) Havarilerin İncil mesajını (Müjde'yi) yaydığı mekan,³⁴ (vii) İncil Mesajının Yahudiler dışındaki milletlere açıldığı mekan,³⁵ Lidya'nın evi Avrupa'nın ilk Kilisesiydi,³⁶ Pavlus'un Roma'da kiraladığı ev, bir Ev Kilisesiydi.³⁷

İlk dönemdeki Ev Kiliselerinin bu fonksiyonlarından da görüleceği üzere, ilk Hıristiyanlar ibadet, dua ve sosyal işleri için belirli mekanlarda değil, ihtiyaç hasıl olduğunda her mekanda ve her yerde biraraya gelmekteydiler. Lion *The History of Christianity* adlı eserinde şu bilgilere yer vermektedir: "İlk yüzyıllarda Hıristiyanlar özel mekanlarda değil, evlerde ve umuma açık her mekanda biraraya geliyordu. Justin Martyr'ye (100-165)

dönemin idarecisi Rusticus “nerede toplanıyorsunuz” diye sorulduğunda o şu yanıtı vermişti: “Her bir kimse- nin seçtiği ve toplanabildiği her yerde. Yoksa sen bizim hep aynı yerde mi toplanmamızı istersin. Hayır, bunu yapamayız. Çünkü Hıristiyanların Tanrısı belirli bir me- kânla sınırlandırılmaz”.³⁸

İsa sonrası dönemde havarilerin çalışmaları ve ilk Hıristiyan toplumunun yaşayışı hakkında bilgi veren El- çilerin İşleri ve Pavlus’un mektupları incelendiğinde ilk Hıristiyan cemaati bünyesindeki kilise toplantılarında temel olarak şu uygulamaların yaygın olarak yapıldığını görmekteyiz.

Övgü ve Dua: Genellikle her ev toplantısı Tanrı’ya ve İsa’ya yönelik övgü ve dualarla başlar.

Paylaşım: Ev kilise toplantılarında toplanılan evde liderlik yapan kişi, katılımcıların İsa ile ilgili tanık ol- dukları olayları, onunla yaşadıklarını, kendi tecrübeler- ini ve İsa’nın sözlerinden ve eylemlerinden hatırladık- larını birbirleriyle paylaşmak için grubu yönlendirmek- teydi. Liderler, bu toplantılarda dışa açık ve sosyal kişi- lerin, paylaşım zamanının çoğunu kullanmasına izin vermezdi. Sessiz kalan ve konuşmayı pek tercih etme- yen insanlara bir takım sorular sormak suretiyle onların da toplantıya aktif olarak katılımları sağlanmaya çalışı- lırdı.

Kitabı Mukaddes Çalışması: Ev kilise toplantıla- rında kutsal yazılardan seçilen bazı bölümler üzerinde açıklama, yorum ve müzakereler yapılmaktaydı. Ente- raktif Kutsal Kitap çalışması olarak isimlendirilen bu me- totta bir öğretmene ya da başka materyallere ihtiyaç duyulmamaktadır. İhtiyaç duyulan tek şey bir Kitabı Mukaddes ve öğrenmek isteyen kişi veya kişilerdir. Bu tarz çalışma, ders verme türü sunum değildir; grup ka- tılımlı çalışmadır. Kutsal Kitap okunurken herkes her- hangi bir anda söz alıp yorum yapabilir ya da soru sorabilir. Bu tarz Kutsal Kitap çalışması için dayanak, Ko- loseliler 4:16’dır: “Bu mektup aranızda okunduktan sonra Laodikya topluluğunda da okunsun. Siz de Lao- dikya’dan gelecek olan mektubu okuyun.”

Ev Kiliselerinin sahip olduğu bu fonksiyonlardan yola çıkarak söz konusu mekânların ilk Hıristiyanlar ta- rafından sadece ibadet için değil, aynı zamanda sosyal işler içinde kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nite- kim farklı fonksiyonlar icra eden mekânlar olarak karşı- mıza bu ilk dönem Ev Kiliseleri Hıristiyanlığın gelişmesine ve dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmasına

büyük katkılar yapmıştır. Nitekim Ev Kiliselerinin Hı- ristiyanlığın yeniden canlanması için çok önemli bir model olduğuna inanan De Birkey *The House Church*³⁹ adlı eserinde ilk dönem Ev Kiliseleriyle ilgili şu çarpıcı tespitleri yapmaktadır:

Ev Kiliseleri, İsa bağlılarına doğal bir ortam sağla- mış ve onlara ilk günlerde ibadet ve arkadaşlık için bira- raya gelme olanağı sunmuştur. Ev ortamı inanlara son derece samimi bir arkadaşlık ortamı sağladığı için erken dönemden itibaren Hıristiyanlar ibadet etmek ve kalıcı dostluklar oluşturmak için bu mekânlarda biraraya gelme konusunda birbirleriyle yarışmış ve böylece Hı- ristiyanlığın dünya ölçeğinde kökleşmesine sebebiyet vermişlerdir.

Ev Kilisesi, kilisenin varlık nedeninin tecrübi ola- rak anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. Ev Kilisesi an- layışı ilk inananların kiliseyi bir aile hatta Tanrının ailesi olarak görmesini sağlamış ve bu şekilde her evin bir ki- lise olduğu anlayışının yerleşmesine yol açmıştır. Bu an- layışa göre İsa’nın adının anıldığı her mekân kilise olarak nitelendirilmektedir.

Ev Kilisesi kültürel açıdan en uygun modeldi. Ev merkezli küçük toplantılar, Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dünyanın konteksti içerisinde genel olarak kabul edilen bir fenomendi. Bu kültürel durum her bir küçük grubun kendi takdirlerine göre özgürce hareket etmesini sağla- yarak onlar için güçlü bir motivasyon ve ilham kaynağı olmuştur.

Ev Kiliseleri, ilk dönem Hıristiyanları arasında son derece sağlıklı bir sosyal entegrasyonun tesis edilmesini sağlamıştır. Ev Kiliseleri katılımcılara aile ortamı sağla- dığından bu evlere iştirak edenler birbirleriyle aile fert- leri arasında olduğu gibi son derece yakın ilişki kurdukları için bu durum onların birbirleriyle sadece dini değil, aynı zamanda sosyal dayanışma içinde olma- larını da sağlayarak toplumda sosyal bütünleşmenin sağ- lanmasına yol açmıştır.

Ev Kiliseleri, kilisenin liderlerinin gelişimini poziti- f bir şekilde etkilemiştir. Ev Kiliselerine sahiplik eden kişiler doğal olarak ilk kiliselerin liderleri olmuştur. Bu kişiler çekirdekten yetiştiği ve sadece teorik olarak değil, bizzat pratik olarak da Hıristiyan inancını özümseyip iç- selleştirdiklerinden hem grup üyelerine daha etkili bir liderlik yapmış hem de Hıristiyan inancının daha geniş kitlelere ulaştırılmasında etkili olmuşlardır.

*Ev Kilisesi modeli, Hıristiyanlığa ihtida da kolektif dayanışma anlayışını güçlendirmiştir. Yeni-Ahitte ihtida, sadece bireysel bir tecrübe olarak değil, genellikle tüm aile üyeleri tarafından kolektif olarak alınan bir karar olarak nitelendirilmektedir.*⁴⁰

Ev Kilisesi modeli olarak Kkilise, erken dönemde ortaya çıkan nasıl bir misyon yöntemi izlenmesi gerekir sorusuna en iyi yanıtı. Buna göre misyon faaliyetinde bulunacak kişi ilk önce inanların biraraya gelmesi için bir mekana ihtiyaç duymaktadır. Örneğin ilk misyoner olarak kabul edilen Pavlus'un misyon seyahatlerine baktığımızda onun gittiği yerlerde ilk olarak inanların biraraya geleceği ev ortamı oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Bu bağlamda o gideceği yörede önce kendine bir ev sahibi buluyor sonrada bulduğu bu kişinin evinde diğer kişilerle biraraya geliyordu.

Ev Kiliseleri, ilk yüzyıldan itibaren Hıristiyan misafirperverliğinin somut göstergeleri olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere Ev Kiliseleri bir ibadet mekanı olmaktan çok katılımcıların birbirleriyle sosyal dayanışma içinde oldukları mekanlar olduklarından buraya katılan yabancılar Hıristiyan misafirperverliğini bizzat yaşayarak tecrübe ete fırsatı bulmuşlardır. Hıristiyanların Romanın baskı ve zulmü altında olduğu dönemlerde Ev Kiliseleri dinsel ve din dışı her türlü baskıya maruz klanların sığınma mekânları olmuştur.

■ NİÇİN EV KİLİSESİ?

1- Ev Kilisesi Yeni-Ahit'te zikredilen tek kilise tipidir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ortaya çıkışından 312 yılında Konstantin tarafından kurumsallaştırılışına kadarki dönemde resmi kiliseler yoktu. Bunun yerine inananlar evlerde biraraya geliyorlardı. Bu zaman zarfında Hıristiyanlık, dünyanın en hızlı yayılan dinlerinden biri olmayı başararak Afrika, Asya ve Avrupa'da çok hızlı bir yayılma sürecine girdi. Ev Kilisesi, modelin basitliği ve daha fazla Ev Kilisesi üretme noktasındaki etkisi nedeniyle komşuların, kasabaların, şehirlerin ve bölgelerin evanjelizasyonunda kurulu yani resmi kilise modeline göre çok daha etkili bir vasıtadır. Ev Kiliselerinin İncil mesajının tüm dünyaya duyurulmasındaki önemi konusunda Howard Snyder şunları söylemektedir: "Evlerde gayriresmi bir şekilde 8 ile 12 kişiden oluşan küçük bir gurup kişinin biraraya gelmesi modern seküler şehirli bir toplumda İncil mesajının iletilmesi için en etkili yoldur. Bu tarz küçük guruplar günümüz dünyasında kilisenin

misyonuna geleneksel kilise hizmetlerinden, kurumsal kilise programlarından hatta kitle iletişim vasıtalarından daha uygundur. Metodolojik olarak konuşmak gerekirse küçük guruplardan oluşan Ev Kiliseleri Hıristiyanlık bünyesindeki yenilenme hareketinin başarıya ulaşmasının en iyi yoludur."⁴¹

2- Günümüz dünyasında kurumsal/resmi kiliseler bir taraftan yeni taraftarlar kazanırken diğer taraftan kendi üyelerinden kazandıklarından çok daha fazlasını kaybetmektedir. Örneğin Amerika'da kilise, her yıl 3 milyondan fazla mensubunu kaybetmekte ve açıldandan üç kat daha fazla kilise kapanmaktadır. Hıristiyanların resmi kilise anlayışından, ilk dönemlerde Hıristiyanlığın dünya ölçeğinde yayılmasına büyük katkılar yapan Ev Kilisesi modeline tekrar geçmesi gerektiğini iddia eden Haddon Robinson, fayda vermeyen metotların artık terk edilmesi gerektiğini "bindiğin at öldüğü zaman ondan inersin yani bineğini değiştirirsin" yoksas onu tekrar diriltmeye çalışmazsın örneğiyle ortaya koymaktadır.⁴²

Hıristiyan sosyolog George Barna, kurumsal kiliselerin durumu ve başarısıyla ilgili yaptığı araştırmalar neticesinde şu temel sonuçlara ulaştığını ifade etmektedir. (i) Kurumsal kiliselerin yürüttükleri evanjelik faaliyetler büyük ölçüde artık etkisiz ve başarısız olmaktadır. Mesih için evanjelik kiliselere yani resmi kiliselere katılma kararı alanların çoğu bu kararı aldıktan 8 hafta sonra ya katılımlarını sorgulamaya başlamakta ya da katıldıkları kiliselerden derhal ayrılmaktadır. (ii) ABD'de her yıl açıldandan fazla kilise kapanmaktadır. Yani *ölü atlar manzarayı bozmaktadır.* (iii) Bir haftada Hıristiyan kiliselerine iştirak edenlerin % 41'i ertesi hafta kiliseye iştirak etmemektedir. (iv) Her 10 Hıristiyan'dan 4'ü kiliseye iştirak etmemektedir.⁴³ Bu noktalarda gösteriyor ki resmi kiliseler inananların dini ve dini olmayan ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığından ve bu kiliselerde katılımcılar arasında samimi bir dostluk ortamı tesis edilemediğinden kişiler için hiçbir şekilde cezbedici olamamaktadır. Barna'nın ifade ettiği noktaları şu istatistiksel bilgi de desteklemektedir. 1990'lı yılların başında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde yapılan bir ankette gençlere "Tanrı" ile ilgilenip ilgilenmedikleri sorulmuş ve katılımcıların %100'ünden evet cevabı alınmıştır. Buna karşılık "kilise" ile ilgilenip ilgilenmedikleri sorulunca sadece %1'i evet cevabı verirken %99'u hayır diye yanıt vermiştir.

Çoğu pastör, olması gereken ile mevcut olan kilise arasındaki farkı kabul etmekte, hatta bunu zaman zaman yüksek sesle de dillendirmektedir. Ev Kilisesi modelini savunanlara göre bu durumu kilise görevlileri bile kabul ediyorsa, gittikçe artan sayıda Hıristiyan'ın kurumsal kiliselerden ayrılmasına şaşmamak gerekir. Ev Kilisesi modeli savunucuları kurumsal Kiliselerde anlatılan ile yaşanan arasındaki farkın artık aşikâr bir hal aldığını ileri sürmektedir.

3- Geleneksel kurumsal kiliseler Ev Kiliselerine oranla daha etkisiz faaliyet yürütmesine rağmen, masrafları onlardan çok daha fazladır. Thom Rainer, *Surprising Insights from the Unchurched* isimli eserinde 85 Hıristiyan'dan oluşan bir kilisenin ortak çabaları sonucunda bir yılda sadece bir kişinin Hıristiyan yapıldığına dikkat çekmektedir. *World Christian Encyclopedia*'nin verilerine göre kurumsal kilise, her yeni mühtedi için yaklaşık 1600 dolar harcamaktadır.⁴⁴

4- Rasyonel, sağduyu sahibi ve diğer insanlarla yakın ilişkiler kurmayı arzulayan insanların olduğu bir toplumda Ev Kiliseleri bu ihtiyaçları karşılama noktasında kurumsal Kiliselerden daha etkilidir. Ayrıca açılardan daha fazla kapanan kiliselerin olduğu ve insanların İncil mesajını başka türlü duyma imkânının olmadığı bir dünyada daha samimi ilişkilerin yaşandığı Ev Kiliseleri insanlara daha cazip gelmektedir.

Wolfgang Simson, *Houses That Change the World* isimli kitabında dünyadaki mevcut kilisenin Tanrı'nın isteği olan kiliseyi engellediğini ve kilisenin yeniden canlanması gerektiğine işaret ettikten sonra günümüzde kilisenin ihtiyaç duyduğu şeyleri şu şekilde sıralamaktadır. (i) Kilisenin hayatın tüm alanlarını ve yönlerini kapsayan bir mekan olması gerektiğinden onun sadece dini toplantıların yapıldığı bir mekan olarak görülmemesi gerekmektedir. (ii) Kilisenin sadece dini bir mekân olarak düşünülmediği günümüz dünyasında artık bu anlayışın değiştirilmesi gerekmektedir. (iii) Artık üçüncü reformasyonun kapı eşiğine geliniştir. Bilindiği üzere ilk reformasyon Luther tarafından, ikincisi 18. yüzyılda Moravyanlar gibi hareketler tarafından yapılmıştı. Üçüncü reformasyon ise kurumsal kiliselerden Ev Kiliselerine geçiş aşamasıdır. (iv) Kilise evlerden yani kurumsal kiliselerden Ev Kiliselerine dönüş yapılmalıdır. Yeni-Ahit döneminde yani erken dönem Hıristiyanlığında "Tanrı'nın evi" diye bir şey yoktu. Kilise, İsa'nın mistik bedeni ve ona iştirak edenlerde Tanrı'nın halkı

olarak kabul ediliyordu. Kilise bu yüzden inanan insanların yaşadığı sıradan evlerdi. Günümüzde artık tekrar bu tür kilise yapısına dönülme vakti gelmiştir. (v) Kilise, büyüyebilmek için daha küçük olmalıdır. Çünkü büyüme, büyük ve ihtişamlı yapılarla değil, her evin kilise yapılmasıyla sağlanabilir. (vi) Hiçbir kilise sadece bir pastör yani ruhban sınıfı tarafından idare edilemez. Kilise idaresinde ruhbanlardan daha çok din adamı olmayan kişiler yer almalıdır. (vii) İsa, kilisesini yani cemaatini bürokratik yöneticilerin eline değil sıradan inananlara bırakmıştır. (viii) İnanlar kiliselerde kendilerine değil, Tanrı'ya hizmet etmelidir. (ix) İnsanları kiliseye getirmeye çalışmak yerine, kiliseyi insanların ayağına getirmek gerekmektedir. Yani resmi kilise binaları yapıp insanları bu resmi kurumlara katmaya çalışmak yerine her evi, her mekanı kilise haline getirmek gerekmektedir. (x) Dar kapsamlı mezhepçi ve hizipçi anlayıştan toplumun tüm katmanlarının aktif olarak iştirakinin sağlandığı geniş katılımlı kilise anlayışına geçilmelidir.⁴⁵

Bazı uzmanlar Ev Kiliselerinin kültürel bir fenomen olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre ilk dönem Hıristiyanları, dönelerinin kültürüne göre evlerde toplanmışlardı. Günümüzde ise Hıristiyanlar, kurumsal kiliselere yani resmi kilise binalarına gitmeye alışık oldukları için bunu yapmayı sürdürmelidir. Ev Kilisesi'nin normatif bir olgu olduğu düşünülmemelidir. Çünkü onlar kültürel açıdan göreceli bir uygulamadır. Diğer bazı araştırmacılar ise Hıristiyanlara ilk üç yüzyılda yapılan baskıların evlerde toplanmanın sebebi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu hala popüler olan fazla basitleştirilmiş bir kilise tarihi görüşüne dayanmaktadır. Bununla beraber bu dönem esnasında kilisenin sürekli baskı altında olduğu fikri büyük oranda aşırı abartılmıştır. Gerçek şu ki, MS. 250 yılından önce gerçekleşen baskı ve zulümler ara sıra meydana gelmişti. Hıristiyanlığa hoşgörülle yaklaşan Roma idarecilerinin sayısı, karşı olanlarda fazlaydı. Elçilerin İşlerinde Luka, Roma otoritelerinin Hıristiyanlığı bir tehdit olarak görmediğini göstermek için her yola başvurmaktadır.⁴⁶

Bazı uzmanlar da Ev Kiliselerinin sadece kilisenin başlangıç döneminde kullanıldığını ve havarilerin sonraki yüzyıllarda Hıristiyanların ibadet edecekleri yapıları kendi kültürel ve sosyal durumlarına göre kendilerinin oluşturacağını umduklarını iddia etmektedir. İlk dönemde kilise, sonraki yüzyıllardaki ortaya

çıkıp kurumsallaşan kiliseden zihniyet olarak oldukça farklıydı. Zira ilk dönem kilisesinin odak noktasını İsa-Mesih'in çok kısa zamanda tekrar yeryüzüne geleceği düşüncesi oluşturuyordu. Bu bağlamda Kilise üyeleri İsa-Mesih'in yani Rabbin onların hayatlarına iştirakini bekliyor ve bunun kendi hayatlarında olacağını umuyorlardı. Bu durum pek çok Yeni-Ahit pasajında ifade edilmektedir.⁴⁷ Hâlbuki Hıristiyanlığın kurumsallaşmasından sonra özellikle orta-çağda ve sonrasında büyük paralarla ve emeklerle yapılan gösterişli Kiliseler, katedraller ve dini yapılar ilk dönem Hıristiyanları gibi İsa-Mesih'in ikinci gelişinin çok yakın bir zamanda yakında beklenmediğinin delilidir.

EV KİLİSELERİNDE YAPILAN UYGULAMALAR

Ev Kilisesi modeli savunucuları ne İsa'nın ne de Pavlus'un, inanalar biraraya geldiklerinde yani bir kilise olduklarında onlara yapılmaları gerektiği yönünde açık bir talimat vermişlerdir. İncillere baktığımızda bu konuda İsa'nın en belirgin talimatının Matta 18.20'deki şu ifadesi olduğunu görmekteyiz: "Nerede iki ya da üç kişi benim adıyla toplansa, ben de orada onların arasındayım." Pavlus'un Korintlilere birinci mektubunda yer alan şu ifadeler de ilk dönem kilise toplantılarının tabiatına dair bize bazı ipuçları sunmaktadır: "Kardeşler, sonuç ne? Toplandığınız zaman her birinizin bir ilahisi, öğretecek bir konusu, Tanrısal bir esini, bilinmeyen bir dilde söyleyecek bir sözü ya da bilinmeyen dilden bir çevirisi var. Her şey topluluğun gelişmesi için olsun."⁴⁸ İsa ve Pavlus'un bu ifadelerinden ilk Hıristiyan cemaati bünyesindeki kilise toplantılarının günümüzdeki resmi kiliselerde olduğu gibi bir konuşmacı yani din adamı merkezli olmadığını anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu toplantılarda sadece toplantıyı yönetenler değil tüm katılımcılar da aktif durumda olduğu için toplantıya katkıda bulunuyordu.

Bu noktadan hareketle İsa'nın öngördüğü kilisenin günümüzdeki gibi resmi programlı ve resmi liderli kurumsal kilise değil, tüm katılımcıların aktif olduğu ve oldukça gayriresmi bir ortamın bulunduğu Ev Kilisesi olduğunu savunan Hıristiyan bilginleri Matta 22:37-40 ve Matta 28:19-20'den hareketle İsa'nın kilise için beş temel hedef tayin ettiğini ileri sürmektedir. Bu hedefler şunlardır: (i) İnananlar yani kiliseye iştirak edenler Rabbi tüm kalpleriyle sevmelidir. Kilise bu hedefi ibadet aracılığıyla ifade etmektedir. İnananlar komşularını

kendileri gibi sevmelidir. Kilise bu hedefi görevde gösterilen hizmet aşkıyla herkese gösterir. (ii) İnananlar inanmayanlara giderek/ulaşarak onları İsa'nın taraftarı yapmaya çalışmalıdır. Kilise bu hedefi evanjelizm vasıtasıyla yürütür. (iii) İsa'nın taraftarı yapılan inanmayanlar derhal vaftiz edilmelidir. Vaftiz kilisenin bir üyesi olmanın şartı olduğu için İsa'nın taraftarı olan herkesin bu ritüeli yerine getirerek onun cemaatine bilfiil katılması gerekmektedir. (iv) İsa'nın taraftarı yapılan herkese İsa'nın emrettiği şeylere mutlak itaat etmeleri gerektiğinin onlara öğretilmesi gerekmektedir. (v) Kilise, bu emri insanları eğitmek ve onları İsa'nın öğrencisi olmaya hazırlamak suretiyle gerçekleştirir.

Bu 5 hedef ayrıca Elçilerin İşleri 2:42-47'de zikredilmektedir. Burada İsa'nın taraftarı yapılan yeni mühtedilerden havarilerden İsa'yı öğrenmeleri, havarilerle birlikte ibadet etmeleri, arkadaşlık kurarak ve birlikte yemek yiyerek onlarla vakit geçirmelerini, komşularıyla vakit geçirmeleri, iyi ve güzel eylemlerde bulunmaları ve birbiriyle vazifeyi/misyonu paylaşmaları istenmektedir. Ev Kilisesi modeli savunucularına göre bu beş temel hedef kilisenin mevcudiyeti için çok önemli olduğundan her bir Ev Kilisesi'nin söz konusu bu hedefi gerçekleştirmeyi ve kendilerinden türeyecek olan yeni Ev Kiliselerine de gerçekleştirmeyi garanti etmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareket eden Ev Kilisesi modeli savunucuları bu beş temel hedefin Ev Kiliselerinde şu uygulamalarla gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir.

İbadet: İbadet uygulaması, Ev Kilisesi hareketinin en merkezi unsurudur. Ev Kilisesi iştirakçileri kurumsal kiliselerde olduğu gibi resmi bir program dâhilinde değil gayriresmi bir şekilde hafta boyunca herhangi bir zamanda biraraya gelerek ibadet ederler. Bu biraraya gelme haftanın herhangi bir gününde olabildiği gibi herhangi bir saatte de olabilir. Bunun kararı üyeler tarafından verilir ve ihtiyaç hâsıl olduğunda hemen toplanılır. Ev Kilisesi'nin toplandığı yerin bir ev ya da yerel kültüre uygun yani dikkat çekmeyen bir mekan olması tercih edilir. Ev Kiliselerinin resmi lideri veya görevlisi olmadığından yapılan toplantılara toplantının yapıldığı evin veya mekanın sahibi liderlik eder. Evlerde ibadet, çoğu unsur aynı olmakla birlikte, kurumsal kiliselerde olduğundan farklıdır. Ev kilise ibadeti gurupların toplandığı evler kadar çeşitlilik arz eder. Ev Kiliselerindeki ibadetin kurumsal kiliselerdekinden en önemli farklı gayriresmi bir ortam olması ve katılımcıların kendilerini son derece

rahat ve serbest hissetmeleridir. Bundan dolayıdır ki bir Ev Kilisesindeki haftalık bir ibadet başka bir Ev Kilisesindekinden farklı olabilir hatta farklı olmalıdır. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Ev Kiliseleri kurum merkezli değil, birey merkezli olduğundan buralarda düzenlenen ibadetlerde iştirakçilerin mevcut durumları ve ihtiyaçları dikkate alınmak zorundadır.

Ev Kiliselerinde haftalık olarak düzenlene ibadet toplantıları genel olarak Elçilerin İşleri 2:42-47’de yer alan erken dönemdeki uygulamaya dayanmaktadır: “Bunlar kendilerini elçilerin öğretisine, paydaşlığa, ekmek bölmeye ve duaya adadılar... Elçilerin aracılığıyla birçok harikalar ve mucizeler yapılıyordu. İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyaçlarına göre dağıtıyorlardı. Her gün tapınakta toplanmaya devam eden imanlılar, kendi evlerinde de ekmek bölüp içten bir sevinç ve sadelikle yemek yiyor ve Tanrı’yı övüyorlardı. Tüm halkın beğenisini kazanmışlardı. Rab de her gün yeni kurtulanları onların arasına katıyordu.”

Ev Kilisesi toplantıları büyük çoğunlukla yemekle başlar. Bu yemek de genellikle İsa’nın havarileriyle yediği son akşam yemeğine izafen akşam yemeği olur. Ev Kilisesi ibadetleri genel olarak şu unsurları ihtiva eder. Tanrı’ya ve İsa’ya övgü, dua, kutsal kitap talimi, maddi imkânların paylaşımı ve komünyon. Bunların dışında Ev Kilisesi ibadetlerinde şu uygulamalar da olabilir. Koro halinde veya solo şarkı söyleme, enstrümantal müzik, mum yakma, öykü anlatma, takdis, şifa verme, kehanet, şefaât duası, iman ikrarı, bir müddet sessiz kalınarak yapılan meditasyon, ilahi söyleme, ayak yıkama, soru-cevaplı okuma, kişisel tanıklıklar, ihtiyaç paylaşımı, katılımcıların birbirlerine hizmet etmesi, dua yürüyüşü, misyon çalışması ve yerel kültüre uygun diğer ibadet unsurları.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Ev Kiliseleri gayri-resmi mekânlar oldukları için buralarda yapılan ibadet toplantıları da oldukça gayriresmi ve katılımcıların talep ve ihtiyaçlarına göre yapılmaktadır. Tanrı’ya ve İsa’ya yönelik övgüler çoğunlukla müzik eşliğinde söylenen ilahilerle yapılmaktadır. Buna ilaveten Eski-Ahit’in Mezmurlar kitabından pasajlar okunmakta ve şiirler söylenmektedir. Dans ve el vurma da övgünün bir parçasıdır.

Ev Kiliselerinde yapılan dualar genellikle katılımcıların ihtiyaç ve taleplerine göre belirlenir. Yapılan dua-

lar sadece Tanrı’dan ve İsa’da bir şeyler talep etme şeklinde olmaz. Katılımcılar, Hıristiyan olmayanların kurtuluşu ermeleri yani Hıristiyan olmaları için de dua ederler. Ev Kiliselerine iştirak edenler yapacakları duaları bu amaç için hazırlanmış dua kitaplarından seçilebildiği gibi kendi ihtiyaçlarına göre serbest dualar da yapabilmektedir. Dualar kişiler tarafından sırayla cümle cümle ifade edildiği gibi, bir katılımcı diğerleri adına bir duayı okuyabilir. Ev Kilisesi ibadetinin yer anında değil belirli bölümünde dua yapılır.⁴⁹

Kutsal Kitap çalışması ve tartışması Ev Kilisesi ibadetinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu işin nasıl yapılacağıyla ilgili kurumsal kiliselerdeki gibi resmi bir prosedür yoktur, takip edilecek yöntem Ev Kilisesi liderine veya katılımların taleplerine bağlıdır. Kutsal Kitap çalışmasında en fazla dikkat edilen husus katılımcıları sıkmadan ve bıktırmadan bu işin yapılmasıdır. Bunun için Ev Kilisesi liderinin veya bu işi yapacak kişinin okunacak ve tartışılacak pasajı katılımcıların taleplerini dikkate alarak önceden seçip onunla ilgili bir ön hazırlık yapmasıdır. Ev Kiliselerinde kutsal kitap çalışması genellikle şu şekilde icra edilmektedir. Seçilen pasaj bir bütün olarak okunur ve akabinde dinleyicilere şu soru sorulur: “Bir Hıristiyan’ın nasıl yaşaması/olması gerektiğiyle ilgili bu pasaj size ne demektir? Bu işte ikinci bir yöntem olarak da şöyle bir usul izlenebilir. Seçilen pasaj veya ayetler okunduktan sonra ilgili ayetler, kutsal kitap taliminde filtre görevi gören şu dört sembol –mum, soru işareti, ok işareti ve ünlem işareti- istikametinde murakabe edilir. Bu semboller temel olarak şu anlama gelmektedir. Mum ışığı, ilgili pasajın bir konu veya sorunu aydınlatmakta; soru işareti ilgili pasajın ne anlama geldiği veya kişinin yaşamıyla nasıl ilintili olduğu konusunu gündeme getirmekte; ok işareti ilgili pasajın kişinin kalbini delip geçtiği yani onu derinden etkilediği anlamına gelmekte ve ünlem işareti de ilgili pasajın okuyucu için anlamlı olan bir vaat/söz veya emri temsil etmektedir.⁵⁰

Dışa Açılma Evanjelizmi: Ev Kilisesi’nin temel misyonu, bireyleri Tanrı ile irtibatlandırmak ve onların İsa-Mesih’in taraftarı olmalarına yardımcı olmaktır. Nitekim Hıristiyan misyonun ifadesi olan “insanları Tanrıyla irtibatlandırma” cümlesi, dışa açılma evanjelizminin en güzel ifadesidir. Bu evanjelizm çeşidi Ev Kilisesi’nin tüm topluma ulaşması ve insanlara hiçbir ayırım yapmadan İsa-Mesih’i tanıtmaya anlamına gelmektedir. Bunu yapmanın cadde ve sokaklarda vaaz etmekten, misyonerler göndermeye ve yapılacak eylemlerle Tanrı’nın sevgisi-

nin pratikte insanlara gösterilmesine kadar pek çok yolu vardır. Bir Ev Kilisesi'nin sağlıklı ve başarılı olduğunu en önemli belirtisi büyümesi ve gelişmesidir. Bunun da göstergesi mevcut Ev Kilisesi'nden dışa açılma evanjelizmi vasıtasıyla yeni Ev Kiliseleri ihdas etmektir.

Ev Kiliselerinde katılımcıların artırılması için temel olarak şunlar yapılır. Ev Kiliseleri iştirakçileri küçük guruplardan oluştuğu ve bu sayede herkesin birbirini çok yakından tanıma imkanı olduğundan üyeler birbirlerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılama konusunda birbirlerine azami derecede yardım etmektedir. Bu bağlamda Ev Kiliseleri bünyesinde işsizlere iş bulma, maddi imkânsızlık içinde olanlara maddi yardımda bulunma, daha iyi bir iş bulmak isteyenlere mesleki eğitim verme gibi uygulamalar yapılmaktadır. Bu tür yardımların dışında katılımcıları artırmanın bir diğer yolu da Ev Kiliselerinde Tanrı'nın İsa'da tecelli eden dönüştürücü sevgisini henüz tecrübe etmemiş ve dolayısıyla da Hıristiyan olmayanları temsil ettiğine inanılan boş sandalye bulundurulması uygulamasıdır. Boş sandalye, Ev Kilisesi katılımcılarına guruplarında bir kişilik ekstra boş bir yer olduğunu ve söz konusu yer dolduracak kişiler için dua edilmesi gerektiğini hatırlatır. Her bir Ev Kilisesi katılımcısı duasında Hıristiyan olmayanların Hıristiyan olması için dua eder.

Arkadaşlık ve Dostluk Kurmak: Kurumsal kiliselere yönelik gelen en sık şikâyetlerden biri, üyelerin önemli arkadaşlıklar kurmaları için bu kiliselerin çok büyük olduklarıdır. Ev Kiliseleri, yakın ilişkilerin olduğu ve iyi arkadaşlıkların kurulduğu yerlerdir. Ev Kilisesi katılımcıları inanmayanları ev arkadaşlığı yapmak için davet ederler. Ev Kilisesindeki her birey İncil mesajını arkadaşlarıyla, akrabalarıyla, iş arkadaşlarıyla ve komşularıyla paylaşmak için kişisel olarak sorumludur. Bunun için her bir Ev Kilisesi katılımcısının arkadaş ağının genişletme networku kurması gerekmektedir. Bu tarz bir networkun tesisi yeni insanlarla karşılaşmak, yeni arkadaşlar edinmek ve yeni dostlukla kurmak anlamına gelmektedir. Arkadaş edinmenin en kolay yolu da bir kulübe, sivil toplum kuruluşuna, derneğe üye olmak, çeşitli hobiler edinmek, çeşitli kurslara katılmaktan kısaca insanların biraraya geldiği yerlerde bulunmaktan geçmektedir.

Ev Kiliseleri bünyesinde diğer insanlarla arkadaşlık kurmanın ve onları cezp etmenin önemli bir yolu da onları haftalık düzenlenen yemekli toplantılara davet et-

mektir. Bunun neden yemekli birlikteliklerin insanları cezp etmenin ve bu şekilde onları Hıristiyanlığa ısındırmanın en iyi yolu olduğuna inanılmaktadır. Haddizatında bu husus sosyolojik de bir vakiadır. Çünkü insanlar önem değer verdikleri kişilerle sofalarını paylaştığından yemeğini paylaşanlar ona iştirak edenler arasında samimi ilişkiler kurulur.⁵¹ Zira kişiler arasında ne kadar derin ilişki kurulursa aradaki muhabbet ve sevginin de o kadar artacağına inanılmaktadır. Bu çerçevede Ev Kiliselerinde her hafta zengin çeşitlerden oluşan geniş katılımlı yemek törenleri düzenlenir. Bu yemekli toplantılara her Ev Kilisesi üyesi Hıristiyan olmayan birini davet etmek suretiyle onunla yakın ilişki kurmaya çalışır. Haftalık olarak düzenlenen bu toplantılara davet edilen kişiler Ev Kilisesi lideri başta olmak üzere diğer katılımcılar tarafından misafirperver bir şekilde karşılanır ve bu şekilde onların kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmeleri sağlanmaya çalışılır. Yemek esnasında onlara bir taraftan bol ikramda bulunulurken diğer taraftan da katılımlarından duyulan memnuniyet her vesileyle onlara hissettirmeye çalışılır. Yemekten sonra ise önce kendilerini tanıtmaları için onlara söz verilir sonra da Ev Kilisesi üyeleri tek tek kendilerini tanıtarak samimi bir sohbet ortamı tesis ettirmeye gayret edilir.⁵²

Yemeğe davet edilen konuklarla toplantı sonrasında da ilgilenilmeye devam edilir. Yemekten birkaç gün sonra tüm davetliler tek tek ziyaret edilerek yemeğe icabet ettikleri için kendilerin hem teşekkür edilir hem de kendilerini tekrar aralarında görmek istedikleri vurgulu bir şekilde onlara ifade edilir. Yine bu teşekkür ziyareti esnasında onlara herhangi bir soruları veya sorunları olduğunda her zaman kendilerini arayabilecekleri de ifade edilir. Bunun için onlara üzerinde temas kurabilecekleri Ev Kilisesi yetkililerinin adlarını ve telefon numaralarının yazılı olduğu kartların ilişitirildiği bir demet çiçek takdim edilir. Bu şekilde onlara kendileriyle arkadaş ve dost olunmak istendiği mesajı verilmeye çalışılır. Nitekim yapılan araştırmalar ziyaretlerinden hemen sonra bu şekilde kendileriyle hemen iletişim kuran kişilerin %80'inin zamanla Hıristiyan olduğunu göstermektedir.⁵³ Misafirler bu karşı ziyaretin ardından ikinci kez Ev Kilisesini ziyaret ettiğinde, samimiyeti ve dostluğu artırmak için Ev Kilisesi yetkilileri ikinci aşama olarak onlara bazı hediyeler ve Ev Kilisesi'nin çalışmalarını anlatan küçük kitapçıklar veya broşürler takdim eder. Bir sonraki aşamada da onlara artık kiliseye katıl-

maları zamanının geldiği anlatılmaya çalışılarak onların Hıristiyan olmaları sağlanmaya çalışılır.⁵⁴

Tarafarlık Geliştirme: Arkadaşlık ve dostluk kurma çalışmaları sayesinde kiliseye iştirak ettirilen kişiler taraftar geliştirme adı altında eğitime tabi tutularak onların iyi bir Hıristiyan, olgun bir mürit ve etkili bir İncil vaazcısı olması sağlanmaya çalışılır. Bu amaç için Ev Kiliselerinde beş aşamalı bir program izlenir. Bunlar dini bilgi geliştirme gurupları, kişisel bilgi değerlendirme aşaması, çıraklık, öğretmenlik/hocalık programı ve Enteraktif Öğrenim Sistemi.

Ev Kilisesine yeni iştirak edenler ilk olarak ikili veya üçlü guruplar halinde guruplara ayrılarak dini bilgilerini geliştirmeye başlarlar. Bu aşama üç bölümden oluşur. İlk bölümde gurup üyeleri birlikte kutsal kitap okuması yapar. İkinci olarak her üye okunan kutsal kitap pasajlarıyla ilgili düşüncelerini yazar. Üçüncü olarak da gurup üyeleri birbirlerine bir takım sorular sormak suretiyle birbirlerinin düşünce, söz ve eylemlerini kontrol etmek için sınava tabi tutar. Bu şekilde gurup halinde öğrenmenin dört önemli yararı olduğuna inanılmaktadır. (1) Bu yöntem başkaları tarafından bilgilendirmekten ziyade kişilerin bilgiyi kendilerinin yaşayarak keşfetmelerine ve öğrendikleri bilgileri pratiğe dökmelerine sebebiyet vermektedir. (2) Bu öğrenme aşamasında kişilere diğer gurup üyeleri tarafından kişisel soruluklarıyla bir takım sorular yöneltildiğinden onların günlük davranışları kontrol altına alınır. Örneğin gurup üyeleri birbirlerine şu temel soruyu sorar: "Bu hafta yüzüne karşı veya gyabında herhangi bir kimseyi söz veya eylemlerle incittin mi?". Eğer kişi bu soruya "evet" yanıtı verirse o zaman yaptığı kötü eylemin farkında olur ve böylece onu bir daha yapmamak için hal ve hareketlerine çekidüzen verir. (3) Gurup üyeleri birbirlerini daha yakından tanıyarak ve birbirlerinin hatalarını gidererek değişip dönüşmelerine büyük katkı sağlarlar. (4) Bir gurup içinde birlikte öğrenme evanjelizmin en önemli vasıtalarından biridir. Zira gurup üyeleri birbirlerine "Bu hafta hem söz hem de eylemlerle İsa-Mesih'in ululuğuna tanıklık ettin mi?" diye sormak suretiyle birbirlerini İsa-Mesih'i diğer insanlara- arkadaşlarına, dostlarına, akrabalarına, komşularına- daha iyi tanıtmaya teşvik ederler.⁵⁵

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi taraftar geliştirme guruplarının iki veya üç kişiden oluşması tavsiye edilmektedir. Gurup üyelerinin yetkinliği artınca gruba yeni

üyeler davet edilerek sayı artırılır ve sayı artınca da söz konusu gurup içinde yeni guruplar üretilir. Örneğin gurup dört veya daha fazla kişiye ulaştığında gurup ikiye veya üçe ayrılarak yeni bir gurup oluşturulur. Gurup üyeleri haftada en az bir defa toplanır ve ilk önce hazırlanan plana göre kutsal kitaptan bazı bölümler okur, daha sonra her üye söz konusu bölümlerle ilgili kendine bu bölümler bana ne veriyor? Tanrı bu bölümlerde bana ne demek istiyor? gibi sorular sorarak mütalaada bulunur. Son olarak da yaptıkları mütalaaları yazıp birbirleriyle paylaşırlar. Toplantı sonunda gurup üyeleri birbirlerine sorumluluklarıyla ilgili çeşitli sorular yönelterek yaptıkları muhtemel hataları gün yüzüne çıkarıp gidermeye çalışır.

Kişisel bilgi değerlendirme aşamasında Ev Kilisesi liderleri üyelerinin özelliklerini daha iyi bir şekilde belirleyerek onları bu özelliklerine uygun çalışma alanlarına yönlendirmek için onlara bir değerlendirme formu dağıtılır. Söz konusu formda üyelerin bilgi ve yetenekleriyle ilgili sorular yer alır. Üyeler bu formları doldurunca kilise liderine teslim eder, o da verilen yanıtları anında değerlendirerek adayın kişisel özelliklerini, liderlik durumunu, manevi yapısını ve kişisel eğilimlerini belirleyerek ilgili üyeye bildirir.

Üçüncü aşama olan çıraklık evrensinde ise potansiyel Ev Kilisesi liderleri belirlenerek liderlik eğitime tabi tutulur. Çıraklık evresi üç aşamadan oluşmaktadır. (i) Lider adayı seçilen tüm çıraklar Ev Kilisesi networkuna bağlı ev kilise liderlerinin haftalık kutsal kitap tartışmalarına iştirak ederek hem kutsal kitap bilgilerini artırır hem de tartışmaları yönetme tecrübesi kazanırlar. (ii) Çıraklar ya mahalli liderlerle ya da başka Ev Kilisesi networkuna bağlı liderlerle usta-çırak ilişkisine girmek zorundadır. Bu sayede çıraklar Ev Kilisesi kurma ve yönetme yeteneğini öğrenir. (iii) Lider adayları çıraklık aşamasında mutlaka Ev Kilisesi toplantılarına liderlik etmelidir. Buna göre çıraklar sadece teorik olarak değil pratik olarak da liderlik eğitimi görürler. Eğer çırak Ev Kilisesi toplantısını başarılı bir şekilde yönetirse network liderleri tarafından geçer not alarak Ev Kilisesi lideri olarak tayin edilir.⁵⁶

Enteraktif Öğrenim Sistemi ise liderlik geliştirme konusunda Ev Kiliseleri müfredatıdır. Bu program yedi temel kurstan oluşmaktadır. Pratik kuşbakışı kutsal kitap okuması, pratik teoloji, pratik kilise tarihi, pratik evanjelizm ve misyoloji, Ev Kilisesi dikme ve yönetme, eğit-

menlik, danışmanlık ve rehberlik. Bu kurslar profesyonel hocalar veya din adamları tarafından değil, uzman Ev Kilisesi liderleri tarafından verilmektedir. Kurslar genel olarak gurup çalışması şeklinde geçmektedir. Kurslar için herhangi bir ön şart yoktur. Her kurs müstakildir. Bundan dolayı aynı anda birkaç kurs alınabilir. Liderliklerini geliştirmek için bu kurslara katılan Ev Kilisesi liderleri ilk olarak her kursta o kursla ilgili temel eserleri okur. Daha sonra okuduğu metinleri hayatına ve bulunduğu şartlara uyarlamak uzun onlar hakkında derin düşünür ve tefekkür eder. Bu bağlamda kursiyer sahip olduğu değerler, ailesiyle, arkadaşlarıyla ve yabancılarla ilişkilerini, düşünce, söz ve eylemlerini, dua ve ibadet hayatını ve iş ahlakını gözden geçirir.⁵⁷

Hizmet: Ev Kilisesi savunucularına göre hizmet Kilisenin beş amacından en fazla gözden kaçırılan ve en fazla ihmal edilenidir. Onlara İsa, Luka 4:18-19'da taraftarlarına şöyle dektedir. "Rabbin Ruhunu benim üzerime verir. Çünkü beni müjdeyi yoksullara iletmem için tayin etti. Tutsaklara serbest bırakılacaklarını, körlere gözlerinin açılacağını duyurmak için, ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak ve Rabbin lütuf yılını ilan etmek için beni gönderdi." Bu pasajdan yola çıkarak Ev Kilisesi savunucuları nasıl ki İsa, gittiği her yerde ihtiyacı olanlara hizmette bulduysa günümüz Hıristiyanlarının da aynı şekilde ihtiyaç içinde olanlara hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda hareket eden Ev Kilisesi üyeleri yaşadıkları toplumlarda birtakım gönüllü organizasyonlarda yer almak suretiyle bazı toplumsal sorumluluklar üstlenir. Örneğin, yerel yemek dağıtım kurumlarında, huzur evlerinde, kreşlerde, hastanelerde, gündüz bakım evlerinde ve okullarda gönüllü olarak çalışırlar. Mahallelerindeki ve sokaklarındaki komşularına karşılıksız yardım ve hizmet ederler.⁵⁸

Ev Kilisesi savunucuları kurumsal kiliselerin İsa'nın emrettiği bu hizmeti yeterince yerine getiremediğini ileri sürmektedir. Çünkü bu kiliselerin bütçelerinin %64 personel giderlerine, %30'u da kilise binalarının ve müştemilatının tamirine harcadığından kilise programlarına, misyon çalışmalarına ve sosyal hizmete sadece %6'luk bir pay kalmaktadır. Bu durum da kurumsal kiliselerinin sosyal hizmete yeterince ağırlık vermemesine neden olmaktadır. Ev Kiliseleri ise masrafsız olduğundan ve gönüllülük ülkesine göre işlediğinden ne personel gideri ne de kilise bakımı için para gerekmektedir. Böyle olunca da üyelerden gelen paraların tümü kilise işlerine,

misyon çalışmalarına ve sosyal hizmet faaliyetlerine harcanmaktadır. Nitekim onlara göre Elçilerin İşleri 4:34-35'de yer alan şu ifadeler kilisenin fonlarının ihtiyacı olanlara verilmesi yani sosyal hizmet için kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır. "Aralarında yoksul olan yoktu. Çünkü toprak ya da ev sahibi olanlar bunları satar, sattıklarının bedelini getirip elçilerin buyruğuna verirlerdi, bu da herkese ihtiyacına göre dağıtırdı".

DEĞERLENDİRME

17.yüzyılda ivme kazanmaya başlayan ve 19. yüzyıla gelindiğinde doruk noktaya ulaşan misyonerlik faaliyetleri sonucunda sömürgeci batılı güçleri de arkalarına alan misyoner kuruluşları, XX. yüzyılın başlarına kadar tüm dünyanın Hıristiyanlaşacağını iddia etmeye başlamışlardı. Ancak XX. yüzyıla gelindiğinde bu hedefin gerçekleşmesi bir yana Hıristiyanlık başta Afrika ve Hint alt kıtası olmak üzere tüm dünyada giderek taraftar kaybeden bir din konumuna gelmişti. Bu gelişme üzerine misyon faaliyetleri bağlamında nerede hata yapıldığı sorusunu tartışmaya başlayan kurumsal kiliseler ve bunlara bağlı misyon kuruluşları, mevcut durumun ve çağın imkanları çerçevesinde yeni bir takım misyon yöntemleri geliştirme yoluna gitmişlerdir.⁵⁹ İşte bu makalede inceleme konusu yaptığımız Ev Kiliseleri bu yeni misyon stratejileri bağlamında gündeme gelen ve dünya ölçeğinde yaygınlık kazanan Hıristiyanlığı tekrar canlandırarak dünyayı Hıristiyanlaştırma projesidir.

Yukarıda gördüğümüz üzere yeni misyon yöntemleri bağlamında kurulmaya başlanan Ev Kiliselerinin temel hareket noktası insanları kiliseye getirmeye çalışmak yerine, kiliseyi onların ayağına götürmektir. Bu yöntemin savunucularına göre geleneksel misyon anlayışı İncil mesajı kendilerine ulaşmadığı için kayıp sayılan kişilere ulaşmanın yolu, Hıristiyan olmayan bölgelerde kiliseler inşa ederek insanları bu kiliselere davet etmeyi öngörmekteydi. Bu anlayışın, kurumsal kiliselerin cazibe merkezi olmaktan uzaklaştığı hatta giderek taraftar kaybettiği günümüz dünyasında artık verimli bir yöntem olarak kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Sadece Hıristiyan olmayanların değil, aynı zamanda Hıristiyanların bile kurumsal kiliselere gitmekten imtina ettiği bir ortamda insanları ne yapıp edip kiliseye getirme anlayışının terk edilerek bunun yerine birkaç kişinin biraraya geldiği her mekanı kilise yapma anlayışının bir sonucu olarak başta Hıristiyan ol-

mayan ülkeler olmak üzere kurumsal Hıristiyanlığın taraftar kaybettiği batı dünyasında da hızlı bir şekilde Ev Kiliseleri kurulmaya başlanmıştır. Yukarıda Ev Kiliseleriyle ilgili verdiğimiz istatistiksel bilgilerin açıkça ortaya koyduğu üzere, Hıristiyan misyon kuruluşları ev kilise metodu vasıtasıyla hızlı bir şekilde yeniden tüm dünyayı Hıristiyanlaştırma planları kurmaya başlamışlardır. Örneğin haftada 2000 ile 3000 arası Ev Kilisesi açan Cihanşümül Evanjelik Kilisesi 1974'den 1998'e kadar taraftar sayısını 150 milyondan 650 milyona çıkarmıştır.⁶⁰

Ev Kiliseleri gösterişten uzak, sade, resmi programsız, arkadaşlık ve dostluğun hakim olduğu gayriresmi yerler olduklarında ister Hıristiyan ister Hıristiyan olmasının herkes için ilgi çekici olabilmektedir. Dahası Ev Kiliseleri dini mekanlar olmaktan ziyade katılımcıların kendilerini tıpkı evlerindeymiş gibi rahat hissedebilecekleri, dostlarıyla yemek yiyip sohbet imkanı bulabilecekleri mekanlar olarak dizayn edildiğinden yeni arkadaşlar edinmek ve iş yorgunluğunu üzerlerinde atmak isteyenler için tercih edilir mekanlar olmaktadır. Yine Ev Kiliselerinin oluşturulabilmesi için birkaç kişi dışında başka hiçbir şeye ihtiyaç olmadığından iki veya üç kişinin biraraya geldiği her yerde ve ortamda Ev Kilisesi kurulabilmektedir. Haddizatında bu modeli savunanlara göre kilise resmi bir kurum ve program değil, İsa-Mesih'e inanların biraraya gelmesi olduğundan en az iki kişinin biraraya gelmesiyle kilise tesis edilmiş olmaktadır.

Buraya kadar ifade ettiğimiz hususları bir bütün olarak ele aldığımızda Ev Kiliselerinin dünyayı Hıristiyanlaştırma yolunda misyonerlere şu avantajları sağladıklarını görürüz. (i) Ev Kiliseleri, kurulmaları, giderlerinin karşılanması ve olumsuz bir durumla karşılaşıldığında hemen şekil ve yer değiştirmesi son derece kolay olduğu için geleneksel kiliselere oranla misyon faaliyeti için hem daha elverişli hem de maddi olarak daha az maliyetlidir. (ii) Ev Kiliseleri, çerçevesinde apartman dairelerinde, çalışma ofislerinde ve umuma açık mekanlarda halkla iç içe olduğundan, bu kiliseler vasıtasıyla her kesimden insana ulaşmak geleneksel kiliselere oranla çok daha kolay olmaktadır. Çünkü Ev Kiliseleri sayesinde insanları kiliseye çağırma yerine kilise onların ayağına götürülmektedir. Bundan dolayı Hıristiyanlar Ev Kiliseleri vasıtasıyla daha etkin ve verimli bir misyon hizmeti sunuma şansını yakalamaktadır. (iii) Ev Kiliseleri, yapı ve yönetim itibarıyla kurumsal kiliseler-

den çok daha sadedir. Bundan dolayı hem kurulması hem de diğer her türlü işlemlerde resmi kiliselerle mukayese edildiğinde, bu kiliseler vasıtasıyla kilise tesisine ilgili bürokrasi ve politikayı aşmak daha kolaydır. (iv) Ev Kiliselerinde geleneksel kiliseye oranla son derece samimi bir hava olduğundan, buraya katılan kişiler kendilerini adeta bir aile ortamında hissederler. Evler, kişiler arasında birebir ve yakın ilişkilerin kurulduğu mekânlar olduğu için buralarda insanlar birbirleriyle her türlü sevinç ve sıkıntılarını paylaşır. Ev ortamının sağladığı bu imkânlardan dolayı Ev Kiliselerine iştirak ettirecek Hıristiyan olmayanları etkileme, ikna etme ve Hıristiyanlaştırma daha kolay olabilmektedir. (v) Kurumsal kiliselerde katılımcılar resmi bir ortam içinde kiliseye iştirak ettiğinden birbirleriyle yakın ilişki kurması ve böylece birbirlerinin sıkıntılarını paylaşması hiçbir şekilde mümkün olmamaktadır. Hâlbuki yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Ev Kiliselerinde gayriresmi bir ortam olduğu, katılımcı sayısı az ve resmi bir program olmadığı için bu evlere iştirak eden kişiler birbirleriyle yakın ve samimi ilişkiler kurarlar. (vi) Ev Kiliseleri vasıtasıyla fakir, mülteci, göçmen gibi yakın ilgili ve alaka gösterilmesi gereken kesimlere ulaşmak ve onların sorunlarına çözümler bulmaya çalışmak daha kolay olmaktadır. (vii) Kurumsal kilise teşkilatlarında sadece din adamları misyoner konumundayken, ev kilise modelinde tüm katılımcılar aktif misyoner konumundadır. (viii) Ev Kiliseleri büyüme ve gelişme açısından önemli bir fonksiyona sahiptir. Günümüzde Hıristiyanlığın en dikkate değer büyümesi yukarıda günümüz dünyasında Ev Kiliselerinin durumuyla ilgili istatistiksel bilgi verirken ifade ettiğimiz üzere Çin Kilise Araştırma Merkezinden Jonathan Chao tarafından ortaya konulan yakın zamanda yapılmış bir araştırmaya göre Ev Kiliselerinde 25-50 milyon Hıristiyan mevcuttur. (ix) Ev Kiliselerinde resmi bir liderlik, herhangi bir mezhebin veya grubun tahakkümü olmadığı ve katılımcıların tümünün ortak kazanımı söz konusu olduğu için buralar geleneksel kiliselere oranla Hıristiyan olmayanları daha çok cezpt etmektedir. (x) Resmi Kilise binaları inşa etmek, sürdürmek ve onarmak çok pahalıya mal olmaktadır. Ev kilise modeli savunucularına göre misyoner yetiştirmek, göndermek, inanchlı dindarlara yardım etmek ve müjdeyi duyurmaya harcamak yerine katedrallere para harcamak savurganlıktır. Hıristiyanlar açısından bakıldığında İsa-Mesih'in son yargı gününde maddi kaynaklarını İncil

mesajını daha fazla kişiye ulaştırmak için değil de bu şekilde gösterişli yapılara harcayanlardan hoşnut olmayacağı aşikardır. (xi) Tarihsel olarak, son birkaç yüzyıldır Hıristiyanlık bünyesinde ortaya çıkan Anabaptistler, Metodistler, Kardeşler Hareketi, Mennonitler, Mormonlar, Pentakostallar gibi yenilenmecî hareketler ilkin ev toplantılarıyla başlamış daha sonra da büyüyerek gelişmiştir. (xii) Ev Kiliseleri, her kültüre, bölgeye ve coğrafyaya kolaylıkla adapte edilebildiğinde misyon faaliyetleri için geleneksel kiliseye oranla çok daha elverişlidir. Yabancı bir bölgede normal kilise binası dikildiğinde halk doğal olarak buna tepki gösterebilir. İşte bu özelliğinden dolayı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi resmi kilise yapılanmasının yasak veya zor olduğu ya da sakıncalı olduğu yerlerde Hıristiyan misyonerleri Ev Kilisesi modelini devreye sokarak misyon çalışmalarını yürütmektedir. Çünkü kurulacak Ev Kiliseleri belirli binalar veya yapılar değil, sıradan evler olduğundan onların kilise oldukları belli olmayacak ve dolayısıyla da yerel halkın tepkisini çekmeyeceklerdir. Örneğin Fas'ta Ev Kilisesi kurmakla görevli misyoner Dick Darr, Hıristiyan mesajına karşı düşmanca bir tutum sergilenen Fas'ta misyonerlik faaliyetlerinde Ev Kiliselerinin kapalı kapılar altında faaliyet yaptıklarından dolayı resmi kiliselere oranla çok daha başarılı olduğuna dikkat çekmektedir.⁶¹

Sonuç olarak Ev Kiliseleri kutsal kitap temelli, üssel, etkin, tabii, insan odaklı, verimli, bağımsız, maliyetsiz, derhal kurulabilen, tüm katılımcılara eşit fırsatlar sunan ve misyonerlik faaliyetlerine karşı tepkili olan yerlerde kapalı kapılar altında faaliyet gösteren bir yapı arz etmektedirler. Bu özelliklerinden bu kilise modeli günümüzdeki misyonerlik faaliyetlerinde yaygın olarak

kullanılan kilise dikme ve çoğaltma yöntemlerinin başında gelmektedir. 2000'li yılların başından itibaren yeniden ivme kazanan misyonerlik faaliyetleri bağlamında Ev Kiliseleri ülkemizin hemen her şehrinde kendini göstermeye başlamıştır. Kanaatimizce misyonerlik faaliyetlerine sağladığı avantajlara ilaveten ülkemizde Ev Kiliselerinin oluşturulmasının bir diğer nedeni de 19 Temmuz 2003'de ibadet yerleriyle ilgili imar kanunda yapılan değişikliğe kadar resmi kilise açmanın yasak olmuş olmasıdır. 15.7.2003 tarihinde, TBMM'de kabul edilen 4928 sayılı kanun 9. maddesinde, 1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yer alan "cami" ifadesi, "ibadet yeri" olarak değiştirilerek "ilgili beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak", mülkî idare amirinin izniyle ibadethane açılması hükmü getirilmiştir. Her ne kadar bazı kesimler bu değişiklikle resmi kiliseler açılmasına izin verilmek suretiyle aslında misyonerlerin önünün açıldığı iddia etse de biz bu değişikliğin Ev Kiliselerinin açılmasının önünü tıkadığını düşünüyoruz. Çünkü bu kanun değişikliğiyle, eğer bir yörede veya bölgede Hıristiyan varsa ve ibadet yapmak için kiliseye ihtiyacı duyarlarsa, mevcut imar kanununa uygun olması ve mülki idare amirlerinin iznini almak şartıyla resmi bir kilise açmalarının önü açılarak ev veya hücre kiliselerde illegal faaliyet yapmalarının önüne geçilme şansı ortaya çıkmıştır. Dahası, bu kanunun, resmi kilise kurulmasına izin verilmediği için apartman daireleri ve benzeri gayriresmi mekânlarda toplantı yapmak zorunda kalıyoruz şeklinde kendilerini haklı çıkarmaya çalışan misyonerlerin mazeretlerini de geçersiz kılacağı için, misyoner faaliyetlerini teşvik değil, kontrol altına almaya yarattığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

1. Cengiz Batuk & Süleyman Turan, "Misyonerlik Perspektifinden 20 ve 21. Yüzyıllarda Dünya Dinleri ve Mensupları", *Milî ve Nihal*, (Aralık 2005-Haziran 2006), 3/1-2, ss. 137-160.
2. Robert Fitts, *The Church in the House: a Return to Simplicity*, Salem: Preparing the Way Publisher, 2001, s. 29.
3. Elçilerin İşleri 2:26; 5:42; 12:12; 16:14-15; Romalılar 16:3-5; I. Korintliler 16:19; Koloselliler 4:15-16; Filimon 1:2.
4. Elçilerin İşleri 9:31; Romalılar 1:7; I. Korintliler 1:1; Galatyalılar 1:2; Efesoslular 1:1; Filipelliler 1:1; Koloselliler 1:1; Selanikliler 1:1.
5. Matta 16:18; I. Korintliler 12:28; Efesoslular 1:22, 3:10-11; 5:22-32; İbraniiler 12:23.
6. Romalılar 7:4.
7. Korint'e onbir km uzaklıktaki bir yerleşim yeridir. Romalılar 16:1.
8. Efes'in yaklaşık olarak altmış beş km doğusunda yer alan bir yerleşim yeri.
9. I. Selanikliler 1:1.
10. Romalılar 16:4.
11. Galatyalılar 1:2.
12. II. Korintliler 8:1.

13. Fitts, *The Church in the House*, 103; Rad Zdero, *The Global House Church Movement*, California: William Carey Library, 2004, ss. 2-3; Wolfgang Simson, *Houses That Change the World*, Germany: C & P Publishing, 1999, ss. 79-101.
14. William Tenny-Brittian, *House Church Manual*, St. Louis: Chalice Press, 2004, s. 1.
15. Bkz., Rad Zdero, *The Global House Church Movement*, ss. 69-76; Del Bikey, *The House Church: A Model for Renewing the Church*, Kitchener: Herald Pres, 1988, ss. 71-76.
16. Rad Zdero, *The Global House Church Movement*, s. 70.
17. Larry Kreider, *House Church Network*, s. 33.
18. Friday Fax, "Utar Pradesh: Over 1000 New Churches Planted Last Year", *Issue 23*, 7 Haziran 2002, fridayfax@buffon.net
19. Rad Zdero, *The Global House Church Movement*,
20. Wolfgang Simson, *Houses That Change the World*, ss. 72-73; Jomathan Petre, "Christianity in Crisis as Pews Empty", www.telegrap.co.uk, Kasım 1999.
21. Rad Zdero, *The Global House Church Movement*, ss.71-72.
22. Rick Hiebert, "There's no Church like Home", *The Report*, Mayıs 28, 2001, s. 47.
23. Bkz., Canadian House Church Resource Network, www.outreach.ca/cpc/housechurches.htm.
24. Rad Zdero, *The Global House Church Movement*, ss. 75-76.
25. Elçilerin İşleri 1:13; 2:46; 5:42
26. Koloseliler 4:7
27. Filemon 2, Romalılar 16:2
28. Del Birkey, *The House Church*, ss.36-44.
29. "Eve girip çocuğu annesi Meryem'le birlikte görünce yere kapanarak O'na tapındılar. Hazinelerini açıp O'na armağan olarak altın, tutsü ve mür sundular". (Matta 26:18). Pasajda ifade edildiği üzere ilk defa bir gurup, İsa'ya ibadet etmek ve ona hediyeler sunmak için bir evde - Meryem ve Yusuf'un evinde - toplanmışlardı.
30. "İsa Petrus'un evine geldiğinde, onun kaynasının ateşler içinde yattığını gördü. İsa kadının eline dokununca ateşi düşürdü. Kadın kalkıp İsa'ya hizmet etmeye başladı. Akşam olunca cine tutsak birçok kişiyi kendisine getirdiler. İsa onlardaki kötü ruhları bir sözle kovdu, hastaların hepsini iyileştirdi." (Matta 8:14-16). Bu pasaja göre elçilik görevinin ilk günlerinde İsa, Petrus'un evini vaaz etmek, insanları iyileştirmek ve hastalıklarından kurtarmak için kullanmıştır.
31. "Kente varıp o adamın evine gidin" dedi. Ona şöyle deyin: Öğretmen diyor ki, zamanım yaklaştı. Fısh bayramını, öğrencilerimle birlikte senin evinde kutlayacağım". (Matta, 26:18). Görüldüğü üzere İsa, havarileriyle Fısh yemeğini yemek için bir sinagog ya da bir mabedi değil taraftarlarına ait sıradan bir evi kullanmayı tercih etmiştir. Onun bu uygulamasından yola çıkan Ev Kilisesi savunucuları komünyon ayininin kurulu kiliselerde değil, sıradan evlerde kutlanılmasının daha doğru olduğunu ileri sürmektedir.
32. "Birkaç gün sonra İsa tekrar Kefemahum'a geldiğinde, evde olduğu işitildi. O kadar çok insan toplandı ki, artık kapının önünde bile duracak yer kalmamıştı. İsa onlara Tanrı sözünü anlatıyordu." (Markos 2:1-2). Bu pasajda görüldüğü üzere İsa öğretisini sinagoglarda veya resmi ibadet mekânlarında değil, taraftarlarına ait evlerde insanlara duyurmayı tercih etmiştir.
33. "İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı"(Elçilerin İşleri 2:42). Komünal bir yaşam tarzını benimseyen İlk Hıristiyanlar kapalı-açık her mekânda buldukları her fırsatta bir araya geliyor, dua ediyor ve ellerinde ne varsa onu diğer inananlarla paylaşıyorlardı.
34. "Her gün tapınakta ve evlerde ders vermektense Mesih İsa'yla ilgili müjdeyi yaymaktan geri kalmadılar". (Elçilerin İşleri 5:42).
35. "İkinci gün Sezariye'ye vardılar. Bu arada Kornelyus, akraba ve yakın dostlarını toplamış onları bekliyordu. Eve giren Petrus'u karşıladı, tapınırcasına ayaklarına kapandı. Petrus ise onu ayağa kaldırarak, «Kalk, ben de insanım» dedi. Petrus Kornelyus'la konuşa konuşa içeri girdiğinde birçok insanın toplanmış olduğunu gördü".(Elçilerin İşleri 10:24-27
36. "Zindandan çıkan Pavlus'la Silas, Lidya'nın evine gittiler. Kardeşlerle görüşüp onları yüreklendirdikten sonra oradan ayrıldılar". Elçilerin İşleri 16:40). Filipi Kilisesi, Lidya'nın evinde şekillenmiştir. Filipi, Avrupa'daki ilk Ev Kilisesi olma ayrıcalığına sahipti. Makedonya bölgesine yolculuklarında hapsedilen Pavlus ve Silas, hapisten çıktıktan sonra Lidya'nın evine gitmişlerdi. Elçilerin İşlerinde orada Hıristiyan meslektaşlarıyla toplanarak onları cesaretlendirmeye çalıştıkları ifade edilir. (Elçilerin İşleri 16:14).
37. "Pavlus tam iki yıl kendi kiraladığı evde kaldı ve ziyaretine gelen herkesi kabul etti. Hiçbir engelle karşılaşmadan Tanrı'nın Egemenliğini tam bir cesaretle duyuruyor, Rab İsa Mesih'le ilgili gerçekleri öğretiyordu". (Elçilerin İşleri 28:30-31).
38. Fitts, *The Church in the House*, s. 26.
39. Bkz., Birkey, *The House Church*, 54-62.
40. Yeni-Ahitte ailesel ihtidalar için bkz., Elçilerin İşleri 10:1-2; 16:13-15, 31-34; 18:18.
41. Howard A. Snyder, *The Problem of Wineskins: Church Structure in a Technological Age*, Downers Grove: InterVarsity, 1975, s. 139.
42. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, s. 2.
43. Barna Research Online, "Americans' Bible Knowledge in the Ballpark, Put Often Off Base", <http://www.barna.org/cgi-bin/PagePressRelease.asp?PressReleasedID=66>, 24 Nisan, 2002.
44. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, s. 2.
45. Simson, *Houses That Change the World*, ss. xiv-xxv
46. Elçilerin İşleri 16:35, 17:6-9, 18:12-16, 19:37-38, 25:18-20
47. I. Korintliler 1:7, 1. Sel 1:10, 2 Petrus 3:12
48. I. Korintliler 14:26.
49. William Tenny-Brittian, *House Church Manual*, s.17.
50. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, ss. 19-20.
51. Nitekim günümüzde de kendilerine taraftar kazanmak isteyen veya en azından sempatican yaratmak isteyen gurupların Ev Kiliselerinde izlenen bu yöntem çok sıklıkla başvurdukları bilinen bir vakıdır.

52. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, ss. 25-26.
53. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, 38.
54. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, s.38.
55. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, s.42.
56. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, ss.45-46.
57. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, ss.59-61.
58. Tenny-Brittian, *House Church Manual*, ss.67-70.
59. Şinasi Gündüz & Mahmut Aydın, *Misyonerlik: Hıristiyan Misyonerler, Yöntemleri ve Türkiye'ye Yönelik Faaliyetleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002; Şinasi Gündüz, *Misyonerlik*, Ankara: DİB Yayınları, 2005; *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul; Ensar Neşriyat, 2004; *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik*, Dinler Tarihi Araştırmaları V, Ankara: Dinler Tarihi Demeği, 2005.
60. Simson, *Houses that Change the World*, s. 1.
61. Dick L. Darr, "The Bottom Line", *The Gospel Message*, Haziran-Mart, 1981, ss. 1,9.